

فصلنامه مطالعات سیاسی
سال هشتم، شماره ۳۰، زمستان ۱۳۹۴
صفحات: ۶۷-۸۸
تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۶/۲؛ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۴/۸/۱۱

نقش شوراهای اسلامی در توسعه سیاسی شهرستان‌ها در سال‌های ۱۳۷۸ تا ۱۳۹۲؛ مطالعه موردی شهرستان تایباد

دکتر جلیل رحیمی جهان آبادی* / رسول حیدری فرزانه نئی**

چکیده

بی شک یکی از مسائلی که در دنیای امروزی از اهمیت قابل توجهی برخوردار و بر بسیاری از مسائل تأثیر گذار است، توسعه سیاسی می‌باشد. وجود انجمن‌های سیاسی و صنفی، نهادهای غیر دولتی و گروه‌های خاص اجتماعی همراه با مشارکت سیاسی آگاهانه و آزادانه از عوامل اساسی و تعیین کننده توسعه سیاسی می‌باشد. بنابراین شوراهای اسلامی به عنوان نهاد مردمی فراگیر بر میزان مشارکت و توسعه سیاسی بی‌تأثیر نخواهد بود. هدف این تحقیق بررسی نقش شوراهای اسلامی بر توسعه سیاسی مردم شهرستان تایباد می‌باشد. برای این منظور میزان مشارکت مردم شهرستان تایباد در انتخابات مجلس شورای اسلامی و مجلس خبرگان رهبری در سال‌های ۹۲-۱۳۷۸ که شوراهای اسلامی شهر و روستا فعالیت داشته‌اند با میزان مشارکت همین تعداد انتخابات قبل از تشکیل شوراهای اسلامی شهر و روستا مقایسه شده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که میزان مشارکت مردم شهرستان تایباد بعد از تشکیل شوراهای اسلامی هم در انتخابات مجلس شورای اسلامی و هم در انتخابات مجلس خبرگان رهبری بیشتر بوده است و در نتیجه شوراهای اسلامی در افزایش مشارکت و توسعه سیاسی این شهرستان تأثیر مثبت داشته است.

کلید واژه‌ها

شوراهای اسلامی، توسعه سیاسی، انتخابات، مشارکت سیاسی، تایباد.

* عضو هیات علمی و استادیار علوم سیاسی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران
** دانش‌آموخته کارشناسی ارشد علوم سیاسی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران
rheidari2f@yahoo.com

مقدمه

در جوامع توسعه یافته که دارای احزاب و نهادهای مدنی و غیر دولتی فعال هستند بین مردم و رهبران آنها پیوند قوی‌تری وجود دارد. افراد، حاضر به همکاری و اجرای تصمیمات دولت هستند و مشارکت فعالانه و خود جوش دارند. شهروندان به کشور و حاکمان خود علاقه‌مندند و با کنار گذاشتن اختلافات قومی، مذهبی و زبانی یک جامعه واحد تشکیل می‌دهند. بر عکس در جوامعی که همه اختیارات در انحصار دولت است و نهادهای مردمی در تصمیم‌گیری و اداره امور نقش چندانی ندارند، مردم برای حاکمان هیچ ارزشی قائل نیستند، از روی اجبار با دولت همکاری می‌کنند و مشارکت آنها منفعلانه و تبعی می‌باشد.

تایباد که در گذشته به نام باخرز شهرت داشته در نقطه تلاقی راه‌های پر رفت و آمد و تجاری قدیم که نیشابور را به هرات و قهستان و سرخس متصل می‌کرده است قرار داشته و بنا به موقعیت خاص خود از زمانی که مراکز تمدنی فوق‌الذکر مورد توجه قرار گرفته‌اند محل تبادل فرهنگ و مال التجاره بوده است (تاج‌محمدی، ۱۳۸۵ و ۱۳۸۴: ۳). شهرستان تایباد یکی از شهرستان‌های مرزی و محروم کشور است که در شرق استان خراسان رضوی و در مرز کشور افغانستان واقع شده است. این شهرستان از شمال به شهرستان تربت‌جام، از جنوب به شهرستان خواف، از غرب به شهرستان تربت حیدریه و از شرق به کشور افغانستان محدود می‌شود. شهرستان تایباد دارای قابلیت‌های فراوان کشاورزی و گمرک قدیمی و مهم دوغارون می‌باشد، اما در فهرست مناطق کمتر توسعه یافته موضوع بند ۱ ماده ۶۸ قانون مدیریت خدمات کشوری هر ۴ دهستان این شهرستان دارای ضریب محرومیت ۸ از سقف ۹ می‌باشد که نشان از محرومیت بالای این شهرستان می‌باشد.

باخرز در تقسیمات سال ۱۳۱۶ یکی از دهستان‌های بخش جام واقع در شهرستان مشهد بوده است. در سال ۱۳۳۵ تربت‌جام به شهرستان تبدیل و باخرز از مشهد متنزع و به شهرستان جدیدالتاسیس تربت‌جام ملحق شد. در سال ۱۳۵۴ بخش باخرز به شهرستان ارتقا یافت و در نهایت در سال ۱۳۵۹ به تایباد تغییر نام پیدا کرد (صابری‌فر، ۱۳۸۴: ۳۲ و ۴۱-۴۰). در حال حاضر شهرستان تایباد دارای سه شهر، دو بخش و چهار دهستان می‌باشد که تقسیمات سیاسی این شهرستان در جدول (۱) آورده شده است:

جدول (۱): تقسیمات سیاسی شهرستان تایباد

شهرستان	مرکز شهرستان	شهر	بخش	مرکز بخش	دهستان	مرکز دهستان
تایباد	تایباد	تایباد	مرکزی	تایباد	پایین ولایت	کاریز
					کرات	کرات
		مشهد	میان ولایت	مشهد ریزه	دشت آباد	مشهد ریزه
					کوه سنگی	حسینی

امور سیاسی از حوزه زندگی مردم جدا نیست و توسعه سیاسی صرفاً به امور دولتی و حکومتی مربوط نمی‌شود که برای مردم عادی مفهوم غیر خودی و بیگانه و تنها در اختیار حاکم و نمایندگان آن باشد بلکه هدف از توسعه سیاسی افزایش ظرفیت‌های مختلف فرد و جامعه در همه امور است و اینکه نظام را به پاسخگویی بهتر به خواست‌های عمومی ملتزم نماید. با توسعه سیاسی، نظام حق تغییر سرنوشت مردم را بر اساس شاخص‌های دلخواه ندارد بلکه باید خود را با مطالبات مردم منطبق نماید.

مشارکت اقدامی فعالانه، آزادانه و مسئولانه توسط شهروندان یک جامعه است که به‌عنوان ابزاری قوی از درون جامعه برخاسته و اعمال قدرت مدنی می‌کند (رحیمی و بیدخوری، ۱۳۹۱: ۱۴). در مشارکت سیاسی، افراد با ارزش و احترام برابر با هم ارتباط دو سویه دارند و از یکدیگر بهره می‌برند، دانش و اطلاعات هر یک به دیگری منتقل می‌شود و بر توان علمی و عقلی آن‌ها افزوده می‌شود. در ارتباط دو سویه هیچ کس نمی‌تواند بر دیگری چیره شود بلکه همه توانمندتر و شکوفاتر شده و امکان شناخت و تصمیم‌گیری بهتر فراهم می‌شود. در این ارتباط بستر نقد مشترک فراهم و رسیدن بهتر به اهداف میسر است. در فرایند مشارکت سیاسی قدرت در بین مردم توزیع و فرصت‌های برابر برای پیشرفت همه به خصوص طبقه پایین جامعه فراهم می‌شود. با اهمیت بودن موضوع شوراها از آن جهت است که در درجه اول کارآمدی نظام سیاسی و تداوم و ثبات آن در گرو مشارکت نهادمند مردم است. زمانی که مردم در قالب تشکلهای و نهادهای قانونی منتخب خویش در اداره امور و پیشبرد برنامه‌های مختلف اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی مشارکت می‌کنند، در واقع علاقه و رضایت خود را نسبت به نظام سیاسی اعلام داشته‌اند و هر مقدار میزان مشارکت مردم در اجرای امور بیشتر باشد، ثبات و توسعه سیاسی

افزایش خواهد یافت. از طرف دیگر، پیچیدگی و فراوانی وظایف دولت‌ها در سطح ملی و محلی باعث ایجاد مشکلات در اداره امور شده است به طوری که دولت‌ها توان انجام وظایف در سطح محلی را ندارند که این امر در کشورهای وسیع و پر جمعیت به وضوح دیده می‌شود، حتی با وجود توان دولت‌ها در انجام و اجرای امور محلی، بعضاً به واسطه سیاست‌ها و روش‌های نادرست و نامناسب، موفقیتی حاصل نمی‌شود.

۱. بیان مساله

شوراهای اسلامی فراگیرترین نهاد مدنی و مردمی به شمار می‌روند. قانون اساسی در فصل هفتم و اصول یکصد تا یکصد و ششم جایگاه ویژه‌ای را برای نهاد شورا در نظر گرفته و شوراها را مظهر حاکمیت ملی و از ارکان تصمیم‌گیری و اداره کشور برشمرده است. با شروع فعالیت شوراهای اسلامی در نهم اردیبهشت ۱۳۷۸ دولت در راستای اجرای سیاست عدم تمرکز و واگذاری امور مردم به مردم و بالا بردن مشارکت مردمی، مقداری از اختیارات و مدیریت‌های خود را به این نهاد محلی واگذار نمود. اعضای شوراهای اسلامی بدلیل آشنایی با شرایط محل زندگی خود و با تصمیم‌گیری‌های محلی به رتق و فتق امور پرداخته و با مشارکت بیشتر و بهتر مردم، راه را برای اجرای بهتر برنامه‌های دولت هموار ساخته‌اند.

شوراهای اسلامی چون به عنوان نهادی بینابین از یک سو با ساختارهای اجتماعی و از سوی دیگر با ساختار قدرت در ارتباط هستند مشکلات عدیده‌ای دارند. همچنین اعضای شوراها دارای سلیق و توانایی و سطح سواد متفاوتی هستند که این بر مشکلات شوراها افزوده و سبب شده در بعضی مواقع شوراها به طور کامل به اهداف خودشان نرسند. برخی با نشانه رفتن همین مشکلات و محدودیت‌ها بر این باور هستند که نظام شورایی نا کارآمد و زاید است. در نتیجه چندان واضح نیست که تشکیل شوراهای اسلامی در روند توسعه سیاسی شهرستان‌ها مؤثر بوده است یا خیر؟ آیا شوراهای اسلامی با اختیارات و ایفای نقش‌های محوله در توسعه شهرستان‌ها تاثیر مثبت داشته و باعث سرعت توسعه سیاسی این شهرستان‌ها شده یا با ظاهر شدن به صورت مزاحم و رقیب با دستگاه‌های دولتی و هدر دادن سرمایه‌ها و فرصت‌ها باعث کند شدن توسعه سیاسی شهرستان‌ها شده است؟

در نوشتار حاضر در پی آن هستیم که نقش شوراهای اسلامی را در توسعه سیاسی مردم شهرستان تایید نشان دهیم با این توضیح که توسعه سیاسی مردم با درصد شرکت آن‌ها در

انتخابات سنجیده می‌شود. به بیانی دیگر با بررسی و تحلیل میزان مشارکت مردم شهرستان تایباد در انتخابات مجلس شورای اسلامی و مجلس خبرگان رهبری بعد از تشکیل شوراهای اسلامی و مقایسه آن با میزان مشارکت در همان تعداد انتخابات مجلس شورای اسلامی و خبرگان رهبری قبل از تشکیل شوراهای اسلامی، این فرضیه را ثابت کنیم که شوراهای اسلامی با افزایش مشارکت سیاسی مردم در انتخابات، در توسعه سیاسی شهرستان تایباد نقش مثبت داشته‌اند.

۲. شورا

شورا و همفکری از زمان خلقت اولین انسان‌ها بوده و همواره فراز و فرودهایی را تجربه کرده است. در این قسمت بعد از بررسی مفاهیم و پیشینه تاریخی شوراها به سرگذشت این نهاد مردمی در ایران می‌پردازیم.

۲-۱. مفاهیم لغوی و اصطلاحی شورا

شور از مصدر شار به معنی برداشتن، بیرون آوردن عسل از کندوی زنبور عسل می‌باشد. همچنین شور به معنی مشورت، کنکاش، رأی زدن یا سگالیدن با یکدیگر است (دهخدا، ۱۳۷۷: ۱۴۵۵۰). شورا به معنی هیئتی است که صلاحیت شور و گرفتن تصمیم در امر یا اموری را دارا باشد (جعفری لنگرودی، ۱۳۷۲: ۳۹۵). علامه جعفری در تعریف این واژه در حوزه سیاست می‌نویسد: ماهیت شورا عبارت است از: اجتماع یک عده اشخاص به عنوان اعضای مشورت، برای بیان عقاید و نظریات خود درباره موضوعی که بدیهی نبوده و امری نظری است. مشورت، عبارت است از: اجتماع عده‌ای از مردم آگاه و مطلع از موضوع و کاملاً مورد وثوق برای به دست آوردن حقیقت درباره آن موضوع که برای مشورت مطرح شده است (جعفری، ۱۳۷۸: ۳ و ۱۷). مشورت مرحله ای مطمئن و ضروری پیش از مقدمات و پرداختن به هر عملی است. در مشورت با استفاده بیشتر از نظرات و تجربیات افراد صاحب نظر همه منابع انسانی و مادی جامعه به کار گرفته می‌شود، ابتکار و نوآوری بیشتر شده و با شناخت دقیق و سریع مشکلات، تصمیمات بهتر و سریع‌تر اتخاذ می‌شود.

۲-۲. پیشینه تاریخی شورا

به اعتقاد برخی از پژوهشگران، دولت شورایی معین یکی از قدیمی‌ترین دولت‌های عربستان به شمار می‌آمده که به زعم برخی قدمت آن به سال‌های ۱۳۰۰-۶۳۰ قبل از میلاد می‌رسد (زرگری‌نژاد، ۱۳۷۸: ۲۵). سران قریش در حل مشکلات در نقطه‌ای به نام دارالندوه انجمن می‌کردند (سبحانی، ۱۳۶۳: ۴۱۹-۴۱۸). انسان‌ها در همه مکان‌ها و زمان‌ها دریافته بودند که هیچ کدام به تنهایی توان انجام همه کارها را ندارد اولین انسان‌ها نیز برای پیشبرد امور با هم کمک و هم‌فکری می‌کردند به طوری که می‌توان گفت تاریخچه کار شورایی به بلندی تاریخ زندگی انسان بر روی کره زمین می‌باشد

۲-۳. شورا در ادیان

همه ادیان الهی، اجتماعی بودند. و انبیا از نخستین کسانی بودند که افزون بر اینکه پناهگاه و طرف مشورت مردم قرار می‌گرفتند، خود نیز در انجام کارهای اجتماعی و بزرگ به تبادل نظر با دیگران می‌پرداختند. این برگزیدگان الهی، هم مشورت‌دهی و هم مشورت‌خواهی داشتند. «حضرت ابراهیم در مورد ذبح فرزندش اسماعیل، نظرش را جویا شد» (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴: ۱۱۲). دین اسلام که آخرین و کامل‌ترین پیام آسمانی برای هدایت همه انسان‌ها است به مشورت و نظرخواهی از دیگران اهمیت زیادی داده است. در چند آیه قرآن از جمله آیه ۳۸ سوره شوری و آیه ۱۵۹ سوره آل عمران بر شورا تأکید شده است و در آیاتی نیز به این اصل اشاره شده است. نام‌گذاری یکی از سوره‌های قرآن به نام «شوری» دلیل محکمی بر اهمیت این موضوع در اسلام می‌باشد.

در جنگ احد رأی شخص رسول اکرم این بود که مسلمین از مدینه بیرون نروند و در درون شهر با مشرکان مکه نبرد کنند (سهرابی، ۱۳۷۷: ۳۱۲ - ۳۱۱). در جنگ احد رأی رسول خدا آن بود که از مدینه بیرون نروند. پس انصار رأی دادند که بیرون بروند. پس پیغمبر به همراه مسلمانان که هزار مرد به شمار آمدند بیرون رفت تا به احد رسیدند و مشرکان هم آمدند و نبردی سخت کردند (احمد بن ابی یعقوب، ۲۵۳۶: ۴۰۶). پیامبر اسلام (ص) بعد از مشورت با اصحاب بر خلاف نظر خودشان برای جنگ احد از مدینه بیرون رفتند و با وجود اینکه مسلمانان شکست خوردند باز هم خداوند بعد از جنگ احد پیامبر را به کار شورایی امر می‌کند تا با یاران خود در مورد مسائل مهم مشورت کند.

۲-۴. پیشینه شوراهای مدیریت‌های محلی در ایران

در ایران همواره قدرت و ثروت در پایتخت متمرکز بوده است. افرادی که دارای مقام و منزلت اجتماعی بودند بیشتر در پایتخت سکونت داشتند و توده‌های مردم در تصمیم‌گیری و اداره امور هیچ نقشی نداشتند. تا پیش از پیروزی نهضت مشروطه، نظام حکومت ایران پادشاهی مطلقه بود. از نهادهای محلی و مردمی مانند شوراهای اسلامی و یا تشکلهای رسمی و قانونی که در حیات سیاسی کشور به صورت مستقیم، مشارکت داشته باشند، خبری نبود. استبداد پادشاهان و محدودیت‌های زیاد آنها سبب شد که مشروطه‌خواهان و آزادی‌خواهان برای تغییر اوضاع بیشتر تلاش کنند و در نتیجه انقلاب مشروطه شکل گرفت و با پیروزی مشروطه‌خواهان، فرمان مشروطیت در ۱۴ مرداد ۱۲۸۵ صادر شد. «شوراها جدیدترین بازیگر در عرصه مدیریت محلی هستند. آنها با احتساب انجمن بلدی و انجمن شهر اگر چه پیشینه یکصد ساله در تاریخ معاصر ایران دارند، اما فاقد استمرار تاریخی و نهادینگی بوده‌اند. این مساله سبب شده تا آنها نتوانند از کارایی و اثر بخشی لازم برای توسعه سطوح فرو ملی برخوردار باشند» (گروه دموکراسی، ۱۳۸۹: ۸۱)

۲-۵. شورا و مشروطه

به جرأت می‌توان گفت که انجمن‌های ایالتی و ولایتی در کنار قانون اساسی مشروطه، مجلس شورای ملی، برگزاری انتخابات و... از مهمترین دستاوردهای انقلاب مشروطه بود. انجمن‌ها چیزی شبیه شوراهای اسلامی امروز بود که به مردم قانوناً حق دخالت در تصمیم‌گیری‌ها و اداره امور محلی را می‌داد. «قانون تشکیل انجمن‌ها از نخستین لوایحی بود که مجلس آن را تصویب کرد» (رفیعی، ۱۳۶۲: ۲۷).

مطابق نظر گروه دموکراسی کرسی حقوق بشر دانشگاه شهید بهشتی در قوانین قبلی، مواد قانونی زیادی در مورد انجمن‌های ایالتی و ولایتی وجود نداشت. بنابراین مشروطه‌خواهان برای اینکه در اداره امور ایالات و ولایات نقش مؤثرتری داشته باشند کوشش نمودند تا انجمن‌های ایالتی و ولایتی را در قانون اساسی مشروطه وارد نمایند. مردم از طریق همین انجمن‌های بدون مبنای قانونی، حکومت را وادار کردند که به تدوین متمم قانون اساسی رضایت دهد. بالاخره با تلاش و پایداری مشروطه‌خواهان، اصول ۹۰، ۹۱، ۹۲ و ۹۳ متمم قانون اساسی مشروطه به انجمن‌های ایالتی و ولایتی اختصاص یافت «قانون با تفویض اختیار وسیع به انجمن‌ها، به

گونه‌ای خود مختاری منطقی را به ایالات و ولایات اعطا کرده بود» (گروه دموکراسی، ۱۳۸۹: ۴۱).

۲-۶. شوراها از مشروطه تا انقلاب اسلامی

محمدعلی شاه بعد از به توپ بستن مجلس شورای ملی در سال ۱۲۸۶ هجری شمسی، دستور تعطیلی انجمن‌ها را نیز صادر کرد. در جنگ جهانی اول و دوم به دلیل اشغال ایران توسط بیگانگان و به خطر افتادن تمامیت ارضی کشور، تمرکزگرایی و حفظ یکپارچگی مهم به نظر می‌رسید. کاهش مراکز تصمیم‌گیری و داشتن دولت متمرکز برای حفظ تمامیت ارضی کشور و مقابله با بحران‌ها، توجهی برای به حاشیه راندن و از رونق انداختن انجمن‌ها بود. هر چند حکومت‌ها از انجمن‌ها و امتداد کار آن‌ها راضی نبودند اما به دو دلیل نتوانستند. انجمن‌ها را از ریشه برکنند و به کلی حذف نمایند. اولاً اینکه انجمن‌ها خواسته مردم به خصوص مشروطه‌خواهان بود. ثانیاً با تصویب قانون انجمن‌های ایالتی و ولایتی و داخل کردن انجمن‌ها در متمم قانون اساسی مشروطه، انجمن‌ها مبنای قانونی پیدا کرده بودند. بنابراین هر چند گاهی دست به تغییر و یا اصلاح قوانین انجمن‌ها می‌زدند هرچند این قوانین در اجرا با مشکلاتی روبرو بودند.

۲-۷. شوراها و انقلاب اسلامی ایران

مردم در زمان حکومت شاه حضور چندانی در تصمیم‌گیری‌ها و اداره امور نداشتند شوراها را اسلامی به‌عنوان نیروی واسطه بین دولت و ملت می‌توانستند مصداق عملی و عینی این حضور باشند. یکی دیگر از نتایج پیروزی انقلاب بازگشت به اسلام و اجرای احکام اسلامی بود. یکی از اصولی که از اهمیت فراوانی در اسلام برخوردار است و در کتاب خدا نیز بارها به آن اشاره شده است مشورت و شورا بود. اصلی که حکام مستبد کمتر به آن عمل می‌کنند و با اجرایی شدن آن اداره امور در حد قانون به مردم واگذار می‌شود. به همین خاطر است که رهبر انقلاب پیش از پیروزی انقلاب در پاریس وعده تشکیل شوراها را بلافاصله بعد از سقوط رژیم شاه می‌دهند. آیت‌اله عبدالکریم موسوی اردبیلی در جلسه سی و هفتم مجلس بررسی نهایی قانون اساسی ملاقات خود را با رهبر انقلاب بدین شرح بیان نمود: «روزهایی که ایشان (منظور حضرت امام) در پاریس تشریف داشتند و من خدمت ایشان رفته بودم یکی از مسائلی که مطرح شد مساله شوراها بود. وقتی این مساله مطرح شد نظر ایشان این بود که به محض سقوط رژیم سابق باید

شوراهای منطقه اختیار مناطق خود را به دست بگیرند.» (اداره کل امور فرهنگی و روابط عمومی مجلس شورای اسلامی، ۱۳۶۴: ۹۹۱).

نظر به اهمیت شوراهای رهبر انقلاب در اوایل پیروزی انقلاب یعنی در تاریخ نهم اردیبهشت ۱۳۵۸، به شورای انقلاب دستور تهیه و ابلاغ آیین‌نامه اجرایی شوراهای صادر نمودند: «بسم‌الله الرحمن الرحیم، شورای انقلاب اسلامی، در جهت استقرار حکومت مردمی در ایران و حاکمیت مردم بر سرنوشت خویش که از ضرورت‌های جمهوری اسلامی است، لازم می‌دانم بی‌درنگ به تهیه آیین‌نامه اجرایی شوراهای برای اداره محلی شهر و روستا در سراسر ایران اقدام و پس از تصویب به دولت ابلاغ نمایند تا دولت بلافاصله به مرحله اجرا درآورد.» (موسوی الخمينی، ۱۳۶۱: ۱۰۷).

۲-۸. شورا در قانون اساسی

در نظام جمهوری اسلامی، حکومت متعلق به فرد یا طبقه و گروه خاصی نیست بلکه در اختیار همه مردم است. رسالت قانون اساسی چنین نظامی این است که زمینه تحقق عینی و عملی اصول اصلی نظام را فراهم سازد و تضمین‌کننده سپردن سرنوشت مردم به خودشان باشد. برای این منظور شوراهای به عنوان یکی از مباحث بنیادی و از ریشه‌دارترین روش‌های مدیریتی که دموکراسی و مشارکت گسترده همه مردم را تضمین می‌نمود در قانون اساسی لحاظ گردید و اصول متعددی در قانون اساسی به شوراهای اختصاص یافت. در اصل هفتم قانون اساسی، شورا از ارکان تصمیم‌گیری و اداره امور و اصل دوازدهم مقررات محلی را به اختیار شوراهای گذاشته است. فصل هفتم قانون اساسی مشتمل بر هفت اصل نیز به شوراهای اسلامی اختصاص دارد (منصور، ۱۳۹۳: ۷۰-۷۱).

۲-۹. معطلی بیست ساله اجرای قانون شوراهای

با تأکید امام خمینی(ره) و دولتمردان بر مسأله شورا و توجه جدی به آن در قانون اساسی تا اجرای سراسری قانون شوراهای در اسفند ۱۳۷۷ توسط دولت سیدمحمد خاتمی، بیست سال طول کشید.

مرتضی محمدمیرزایی در کتاب «تراژدی شوراهای» این پرسش را مطرح می‌کند که چرا با وجود اهمیت شوراهای در نزد رهبران تراز اول انقلاب و تدوین‌کنندگان قانون اساسی و پرداخت آرمانی آن از نظریه پردازان انقلاب اسلامی، اجرای قانون شوراهای به مدت بیست سال معوق ماند. او در پاسخ خود سه مانع عمده فرهنگی، سیاسی، و اقتصادی را در این زمینه دخیل

می‌داند. در خصوص موانع فرهنگی او به عوامل فرهنگ اقتدارگرایی و شکاف‌های قومی- طبقاتی می‌پردازد و دومی را مکمل و مقوم عامل نخست می‌داند. موانع سیاسی تحقق شوراها از نظر محمد میرزایی درگیری‌های مرزی و جنگ تحمیلی می‌باشد. در بحث از موانع اقتصادی نیز او اجرای برنامه‌های نظارت و کنترل اقتصادی و اجرای برنامه تعدیل اقتصادی را در ممانعت از اجرای قانون شوراها مؤثر می‌داند (محمد میرزایی، ۱۳۸۱: ۱۲).

۱۰-۲. تشکیل شوراهای اسلامی

سرانجام پس از کش و قوس‌های فراوان، انتخابات اولین دوره شوراهای اسلامی شهر و روستا در تاریخ ۱۳۷۷/۱۲/۷ برگزار شد. در این سال در مجموع ۳۳۴۱۸ شورا با ۱۰۷/۲۹۳ عضو تشکیل گردید و در تاریخ ۱۳۷۸/۲/۹ کار خود را شروع کردند. انتخابات دومین دوره شوراهای اسلامی در تاریخ ۱۳۸۱/۱۲/۹ برگزار و در مجموع ۳۴۷۷۶ شورا با ۱۰۹/۵۸۸ عضو تشکیل گردید (تیموری، ۱۳۸۴: ۱۹۸ و ۲۰۸). انتخابات دوره سوم شوراهای اسلامی در ۱۳۸۵/۹/۲۴ و دوره چهارم که هم اکنون در حال انجام فعالیت هستند در ۱۳۹۲/۳/۲۴ برگزار گردید. همزمان با اولین دوره تشکیل شوراهای اسلامی در سراسر کشور در شهرستان تایباد نیز شوراهای اسلامی شهر و روستا تشکیل شد. آمار اعضای چهارمین دوره شوراهای اسلامی شهرستان تایباد به شرح زیر می‌باشد.

جدول (۲): تعداد شوراها و اعضای آن‌ها در شهرستان تایباد

نام شورا	تعداد شوراها	تعداد اعضای شوراها
شورای شهرستان	۱	۵
شورای شهر	۳	۱۹
شورای بخش	۲	۱۰
شورای روستا	۳۵	۱۲۱

۳. توسعه سیاسی

در اینکه توسعه خوب است و برای رسیدن به آن باید تلاش نمود اتفاق نظر وجود دارد و یقیناً می‌توان گفت انسان‌ها در هر عصر و زمانی برای رسیدن به توسعه تلاش نموده‌اند. در این

گفتار بعد از معانی و تعاریف توسعه و توسعه سیاسی به بررسی سیر تاریخی، نظریه‌های اندیشمندان و چگونگی ایجاد توسعه سیاسی پرداخته شده است.

۱-۳. معانی توسعه

از نظر لغوی می‌توان معانی مانند گسترش دادن، شکوفا کردن، تغییر دادن، اصلاح کردن، تکمیل کردن برای توسعه ذکر کرد. در فرهنگ لغت معین برای توسعه معنای مانند گشاد کردن و فراخ آمده است (معین، ۱۳۸۲: ۹۰۵). اولین نکته در باب توسعه این است که این مفهوم دارای بار ارزشی است و تقریباً مترادف کلمه بهبود^۱ به کار می‌رود (ازکیا، ۱۳۷۴: ۱۸). در جمع بندی تعاریف توسعه می‌توان گفت که توسعه بر ابعاد گوناگون زندگی انسان تأثیر دارد و همچنین از عوامل زیادی نیز تأثیر می‌پذیرد. بنابراین توسعه یک مفهوم نسبی است که در هر شرایط مکانی و زمانی می‌توان تفسیر و برداشت‌های خاصی از آن داشت. صاحب‌نظران و اندیشمندان تعاریف زیادی برای توسعه گفته‌اند اما به نظر می‌رسد تعریف مایکل تودارو یکی از بهترین تعاریف برای توسعه است. «مایکل تودارو» گفته است: «توسعه را باید جریان چند بعدی دانست که مستلزم تغییرات اساسی در ساخت اجتماعی، طرز تلقی عامه نهادهای ملی و نیز تسریع رشد اقتصادی، کاهش نابرابری و ریشه کن کردن فقر مطلق است. توسعه در اصل باید نشان دهد که مجموعه نظام اجتماعی در داخل نظام، از حالت نامطلوب زندگی گذشته خارج شده و به سوی وضع یا حالتی از زندگی که از نظر مادی و معنوی بهتر است سوق می‌یابد.» (تودارو، ۱۳۷۰: ۱۳۵).

۲-۳. تعاریف توسعه سیاسی

هدف از توسعه سیاسی این است که شهروندان فعال و حساس گردند و با مشارکت گسترده در اجرای امور، دیگر اطاعت کننده محض نباشند و با آگاهی و شناخت و رعایت حقوق دیگران تصمیم بگیرند. بنابراین بهترین تعریفی که برای توسعه سیاسی می‌توان گفت عبارت است از: توسعه سیاسی تبلور شکل‌گیری قالب فکری جدیدی که در آن فرآیندی نهادین از حرکت پیشرونده ولی متعادل، خود افزایش و با ثبات سیاسی انجام می‌شود که در آن یک جماعت انسانی سیاسی به سوی مشارکت فعالانه سیاسی شهروندان خودداوطلبانه، آگاهانه و عاقلانه گام بردارد تا برای کلیه مشکلات مختلف اجتماعی، اقتصادی و سیاسی خود از لحاظ سیاسی با همدلی و به‌طور غیر خشونت آمیز راهجویی مدبرانه و پایا داشته باشند (سیف‌زاده، ۱۳۷۳: ۷۵).

۳-۳. سیر تاریخی توسعه سیاسی

مباحث توسعه به طور جدی از نیمه دوم قرن بیستم پا گرفت. برای اولین بار در سال ۱۹۴۵ ترومن رئیس جمهور آمریکا به هنگام سوگند ریاست جمهوری ادعا کرد که رسالت آمریکا توسعه کشورهای عقب مانده است. بر طبق این ایده، به منظور توسعه جهانی، توسعه کشورهای جهان سوم امری ضروری بود (خانی، ۱۳۸۵: ۱۳). منظور از توسعه در دهه‌های ۱۹۴۰ و ۱۹۵۰ بیشتر رشد اقتصادی بود که با تولید و درآمد بیشتر بتوان رفاه و عدالت اجتماعی را برای همگان تأمین کرد. در دهه ۱۹۶۰ نه تنها مسائل اجتماعی و سیاسی مطرح شد بلکه به عوامل اجتماعی و سیاسی بیش از عوامل اقتصادی اهمیت داده می‌شد. «مقوله توسعه سیاسی از اواخر دهه ۱۹۵۰ و اوایل دهه ۱۹۶۰ در چارچوب مطالعه سیاست‌های تطبیقی مورد توجه دانشمندان علوم سیاسی قرار گرفت. البته قبل از دوران جنگ بویژه در دهه‌های ۱۹۲۰ و ۱۹۳۰ محققین و فلاسفه سیاسی سعی نمودند این مقوله را بر اساس دگرگونی‌ها و تغییرات اجتماعی مورد تجزیه و تحلیل قرار دهند» (قوام، ۱۳۷۳: ۳).

۳-۴. نظریات اندیشمندان توسعه سیاسی

به نظر «هانتینگتون» معیارهای توسعه سیاسی عبارتند از: پیچیدگی، استقلال، انعطاف پذیری، یگانگی و پراگماتیسم. به‌طور کلی او مفهوم توسعه سیاسی را براساس میزان صنعتی شدن، تحرک و تجهیز اجتماعی، رشد اقتصادی و مشارکت سیاسی مورد ارزیابی قرار داد است (قوام، ۱۳۷۳: ۹ و ۱۰).

«لوسین پای» معتقد است در مجموع افزایش ظرفیت نظام را در پاسخگویی به نیازها و خواسته‌های مردم، تنوع ساختاری، تخصصی شدن ساختارها و همچنین افزایش مشارکت سیاسی را لازمه توسعه سیاسی می‌پندارد (قوام، ۱۳۷۳: ۱۱). از نظریات این دواندیشمند برداشت می‌شود که مشارکت سیاسی یکی از پارامترهای اصلی توسعه سیاسی می‌باشد. مارتین لیپست در مقاله عمده‌ای در سال ۱۹۵۹ صریحاً نشان داد که میان توسعه سیاسی (به معنای دموکراسی) و عوامل اجتماعی و اقتصادی رابطه همبستگی وجود دارد (بشیریه، ۱۳۸۰: ۱۵). معیار عمده‌ای را که «کارل دویچ» برای توسعه سیاسی در نظر می‌گیرد میزان تحرک اجتماعی است. از نظر دویچ تحرک اجتماعی فرآیندی است که به موجب آن اعتقادات و وابستگی‌های سنتی در زمینه‌های سیاسی، روانی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی دچار دگرگونی شده و توده مردم را برای قبول الگوهای رفتاری جدید آماده می‌کند (قوام، ۱۳۷۳: ۱۴).

«کاونوف» شیوه تدوین قانون اساسی و ضوابطی که بر اساس آن قوانین وضع شده، تشکیلات سیاسی به وجود می‌آیند و تأثیر بسزایی بر رفتار سیاسی چه در سطح فرد، گروه و یا سازمان می‌گذارد را عامل اصلی توسعه می‌پندارد. وی چندان توجهی به عوامل اجتماعی و اقتصادی نمی‌کند (قوام، ۱۳۷۳: ۱۵). به نظر می‌رسد «کارل دویچ» توسعه سیاسی را بیشتر با مسائل اجتماعی در ارتباط می‌داند ولی کاونوف بر خلاف آن برای عوامل اجتماعی اهمیت چندان قائل نیست و بیشتر به قوانین و تشکیلات سیاسی و ساز و کارهای اداری توجه می‌کند.

۵-۳. توسعه سیاسی چگونه اتفاق می‌افتد؟

برای نیل به توسعه سیاسی باید افراد جامعه به همبستگی کامل برسند و باورها و ارزش‌های مشترک را بیابند و برای تقویت آن‌ها برنامه‌ریزی و تلاش کنند. برای انجام این کار حکومت باید از دید مردم مشروع باشد، امکانات و خدمات را بدون تبعیض توزیع نماید تا در اعماق جامعه نفوذ کند و مردم با مشارکت اختیاری، آگاهانه و خودجوش در ایجاد توسعه سیاسی با دولت همکاری نمایند.

از نظر «گابریل آلموند» اگر نظام سیاسی چهار مشکل موجود را حل نماید امکان تحقق توسعه سیاسی در جامعه است و آن چهار مشکل عبارتند از:

الف) مشکل نفوذ قدرت سیاسی و یکپارچگی،

ب) ایجاد حس وفاداری و تعهد نسبت به ملت و منافع ملی و نظام سیاسی در میان توده‌ها،

پ) مشکل مشارکت که موجب پیدایش خواسته‌های جدید به ویژه پیرامون سهم شدن در امر قدرت و تصمیم‌گیری سیاسی می‌شود،

ت) ایجاد روند توزیع منابع و امکانات مادی و فرصت‌های مختلف زندگی همچون فرصت تحصیلی و کسب درآمد و ایجاد حرف تازه و سایر موارد که نظارت و کنترل داشته باشد (مرصوصی و بهرامی پاوه، ۱۳۹۰: ۷۲).

بنابراین عامل اصلی و مهم در توسعه سیاسی افزایش مشارکت سیاسی می‌باشد. در جامعه‌ای که مشارکت بیشتر مردم با آگاهی، آزادی و برابری باشد، افراد به شهروندان فعال تبدیل می‌شوند، همه بخش‌های جامعه دارای اقتدار و هویت شده و همبستگی قوی بین مردم و رهبران آن‌ها به وجود می‌آید. «اهمیت مشارکت تا بدان حد است که دانش پژوهانی مانند «لی پرستون» و «جمیز پست» آن را سومین انقلاب در مدیریت خوانده‌اند. نخستین انقلاب

پدید آوردن سلسله مراتب سازمانی و دومین انقلاب جدا کردن مدیریت از مالکیت و حرفه‌ای شدن مدیریت است» (جهانیان، ۱۳۸۸: ۵۹).

۴. پیشینه تحقیق

۴-۱. تحقیقات انجام گرفته

در بررسی ادبیات مربوط به پژوهش حاضر مشخص گردید که هم در بنگاه‌های اقتصادی و هم در دانشگاه‌ها، تحقیقاتی در این حوزه انجام شده است که به اختصار به آن‌ها اشاره می‌شود:

۱. از سال ۱۹۸۶ دانشگاه کلمبیا با مشارکت بانک جهانی و وزارت کار ایالات متحده، پژوهشی در باره تأثیر اقتصادی شیوه‌های مشارکتی برای اقتصاد و تجارت ژاپن انجام دادند. نتایج این پژوهش که ۴۹۵ سازمان را در بر می‌گرفت و در سال ۱۹۸۸ ارائه گردید تأیید می‌کند که شرکت‌هایی که کارکنان را در منافع شریک می‌کنند به مراتب عملکرد مالی بهتر نسبت به دیگران دارند.

۲. در سال ۱۹۹۲ «هاسه لید» تعداد ۸۲۶ بنگاه اقتصادی را از لحاظ نتایج مالی و شیوه‌های کاری مورد بررسی قرار داد و در سال ۱۹۹۴ به همراه «بکر» در مورد ۷۴۸ بنگاه اقتصادی مطالعه کردند. نتایج حاصله از این مطالعات مشخص کرد که شیوه‌های کاری مشارکتی با افزایش تولید و بهبود عملکرد مالی رابطه نزدیک دارد و شیوه‌های مشارکتی تأثیر قابل توجهی در پیامدهای مالی دارد.

۳. پس از بررسی وضعیت اداره کردن شرکت‌ها توسط «جانانان چارکهم» در پنج کشور ژاپن، آلمان، بریتانیا، ایالات متحده و فرانسه این نتایج به دست آمد که موفق‌ترین نهادها به شبکه‌ای شدن تمایل دارند. به این معنا که عملکردشان بیشتر با همکاری توأم است تا برخورد، بیشتر آگاهانه است تا بی‌خبرانه، و به صورت جمعی عمل کنند تا انفرادی (مک لگان و نل، ۱۳۷۷: ۴۸ تا ۶۱).

۴. محمود دانش‌بیان (۱۳۹۲) در پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی مشهد با عنوان نقش دهیاری‌ها در فرآیند توسعه سیاسی روستاهای استان خراسان رضوی (۹۰-۱۳۸۴) با جمع‌آوری اطلاعات لازم به بررسی نقش دهیاری‌ها بر توسعه روستاهای خراسان رضوی می‌پردازد. او نتیجه می‌گیرد که ده یاری‌ها با توسعه شاخص‌های فرهنگی، جلب مشارکت‌های مردمی و افزایش رضایت‌مندی روستائیان، موجب تسریع در روند توسعه سیاسی روستاهای خراسان رضوی شده‌اند.

۲-۴. ارزیابی تحقیقات پیشین

تحقیقات گذشته ارتباط مستقیم و زیادی با موضوع مورد مطالعه ما نداشته‌اند. سه پژوهش اول در شرکت‌های اقتصادی و تولیدی انجام شده است که تعمیم آن‌ها به کل جامعه بخصوص مشارکت سیاسی درست به نظر نمی‌رسد. تنها در پژوهش محمود دانش بیان نقش ده یاری‌ها در توسعه سیاسی بررسی شده که با آن هم نمی‌توان نتیجه تحقیق حاضر را پیش‌بینی کرد. چون اولاً در آن تحقیق نقش دهیاری‌ها سنجیده شده و ما به دنبال نقش شوراهای اسلامی هستیم، ثانیاً تحقیق در روستاها انجام شده که قابل تعمیم به کل شهرستان‌ها نیست، ثالثاً از بین بیشتر از ۲۰۰۰ روستای استان، تحقیق تنها در ۲۱ روستای دارای ده یاری انجام و با ۲۱ روستای بدون ده یاری مقایسه شده است که نمونه کوچکی می‌باشد. ما ضمن استفاده از این تحقیقات سعی کرده‌ایم محدودیت‌های آن‌ها را بر طرف نماییم. تحقیق را در کل شهرستان و در انتخابات متفاوت انجام دادیم، همچنین شهرستان مورد مطالعه از شهرستان‌های محروم و مرزی است که توسعه در آن‌ها دیرتر اتفاق می‌افتد، بنابراین نتیجه تحقیق ما که نقش مثبت شوراهای اسلامی را در توسعه شهرستان تایید ثابت می‌کند با اطمینان بیشتر قابل تعمیم به مناطق دیگر خواهد بود.

۵. روش و یافته‌های تحقیق و تحلیل یافته‌ها

۵-۱. روش تحقیق

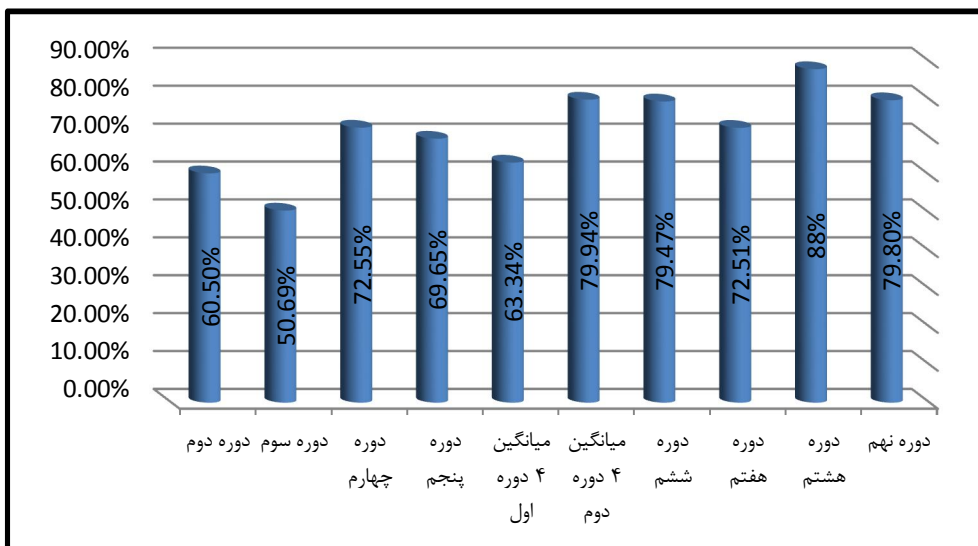
بسیاری از پارامترهای توسعه سیاسی مانند مشروعیت سیاسی، سطح جامعه پذیری و نهادی شدن کیفی بوده و به سادگی قابل سنجش نیستند اما می‌توان میزان مشارکت سیاسی را که یکی از عناصر اصلی توسعه سیاسی می‌باشد، اندازه گرفت. «هانتینگتون و نلسون یکی از پارامترهای اصلی توسعه سیاسی را مشارکت سیاسی می‌دانند» (قوام، ۱۳۷۳: ۹). میزان مشارکت در انتخابات می‌تواند بهترین شاخص ارزیابی توسعه سیاسی باشد. به این منظور میزان مشارکت مردم شهرستان تایباد در انتخابات مجلس شورای اسلامی و خبرنگان رهبری در سال‌های ۹۲-۱۳۷۸ یعنی پس از تشکیل شوراهای اسلامی و هم‌زمان تعداد انتخابات پیش از تشکیل شوراهای اسلامی را بررسی کردیم (چون حوزه انتخابیه نمایندگی مجلس در شهرستان تایباد و تربت‌جام مشترک است کل حوزه را مورد مطالعه قرار دادیم).

۵-۲. یافته‌های تحقیق و تحلیل آن‌ها

جدول شماره (۳) مشخصات ۸ دوره انتخابات مجلس شورای اسلامی در شهرستان تایباد را نشان می‌دهد (سلطنتی‌سرابی، ۱۳۸۷: ۳ تا ۲۱). این آمارها در دفاتر دیگر نیز موجود است از جمله: (کرمی و علی‌آبادی و موسوی‌نژاد، ۱۳۷۹: ۱۶ و ۱۷؛ پوری‌اقر، ۱۳۷۵: ۱۱۸؛ گزارش عملکرد ستاد انتخابات خراسان رضوی، ۱۳۹۲: هنوز صحافی و شماره گذاری نشده). برای فهم بهتر این اطلاعات، نمودار ۱ نیز رسم شده است.

جدول (۳): مشخصات ۸ دوره انتخابات مجلس شورای اسلامی در شهرستان تایباد

درصد مشارکت	کل آرای مأخوذه	واجدین شرایط	دوره انتخابات
۷۹/۸	۲۱۳۰۹۲	۲۶۷۰۳۲	دوره نهم (۱۳۹۰)
۸۸	۲۱۳۴۹۸	۲۴۳۲۱۲	دوره هشتم (۱۳۸۶)
۷۲/۵۱	۱۷۴۶۷۹	۲۴۰۹۱۵	دوره هفتم (۱۳۸۲)
۷۹/۴۷	۱۵۳۷۰۳	۱۹۳۴۰۳	دوره ششم (۱۳۷۸)
۶۹/۶۵	۱۳۶۷۲۹	۱۹۶۳۰۰	دوره پنجم (۱۳۷۴)
۷۲/۵۵	۱۳۳۸۷۰	۱۸۴۵۲۱	دوره چهارم (۱۳۷۱)
۵۰/۶۹	۹۲۹۸۵	۱۸۳۴۳۸	دوره سوم (۱۳۶۷)
۶۰/۵	۱۰۰۷۴۳	۱۶۶۵۱۷	دوره دوم (۱۳۶۳)

نمودار (۱): درصد مشارکت مردم حوزه انتخابیه تایباد در ۸ دوره انتخابات مجلس شورای اسلامی

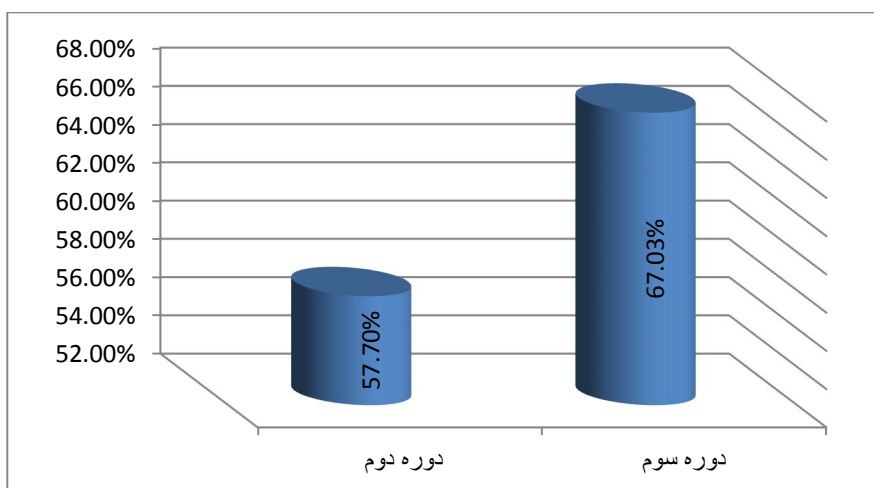
نقش شوراهای اسلامی در توسعه سیاسی شهرستان‌ها در سال‌های...

در این مطالعه با توجه به آمارها و اطلاعات جمع آوری شده از منابع آماری ذیصلاح در مورد انتخابات مجلس شورای اسلامی طبق جدول شماره (۳) و نمودار شماره (۱) مشخص شد که مردم شهرستان تایباد در انتخابات مجالس ششم، هفتم، هشتم و نهم شورای اسلامی که پس از تشکیل شوراهای اسلامی شهر و روستا برگزار شده است مشارکت بیشتر داشته‌اند از انتخابات مجالس دوم و سوم و چهارم و پنجم شوراهای اسلامی که پیش از تشکیل شوراهای اسلامی برگزار شده است. در مجموع میانگین مشارکت مردم شهرستان تایباد در چهار دوره انتخابات قبل از تشکیل شوراها ۶۳/۳۴ درصد و در چهار دوره بعد از تشکیل شوراها ۷۹/۹۴ درصد می‌باشد که رشد چشمگیری را نشان می‌دهد.

جدول (۴) و نمودار شماره (۲) نتایج انتخابات سومین دوره مجلس خبرگان رهبری که پیش از تشکیل شوراهای اسلامی (کرمی و علی آبادی و رحیمی، ۱۳۷۷: سومین صفحه بعد از مقدمه) و چهارمین دوره که پس از تشکیل شوراها اسلامی برگزار شده است را نشان می‌دهد (خاکسار و موسوی‌نژاد، ۱۳۸۵: ۶۰ و ۶۱).

جدول (۴): مشخصات انتخابات دو دوره اخیر مجلس خبرگان رهبری

دوره انتخابات	واجدین شرایط	کل آرای مأخوذه	درصد مشارکت
دوره چهارم ۸۵/۹/۲۴	۹۳۰۴۹	۶۲۳۶۹	۶۷/۰۳
دوره سوم ۷۷/۸/۱	۷۵۵۳۲	۴۱۸۵۶	۵۷/۷

نمودار (۲): درصد مشارکت انتخابات مجلس خبرگان رهبری در شهرستان تایباد

مطابق آمارهای داده شده در جدول (۴) و نمودار (۲) میزان رشد مشارکت مردم شهرستان تایباد در چهارمین دوره انتخابات مجلس خبرگان رهبری که پس از تشکیل شوراها برگزار شده است نسبت به دوره سوم این انتخابات که پیش از تشکیل شوراها بوده است ۹/۳۳ درصد می‌باشد. بدون شک شوراهای اسلامی در رشد حدوداً ۱۰ درصدی مشارکت و توسعه سیاسی این شهرستان تأثیر بسزایی داشته‌اند.

نتیجه‌گیری

تئوری‌های مختلف مربوط به توسعه در اینکه برای توسعه سیاسی باید عقلانیت و خرد جمعی بالاتر از تصمیمات فردی قرار بگیرد همداستان هستند. خارج از بحث اظهار نظرهای رسمی و غیر رسمی، تأثیر شوراهای اسلامی در افزایش مشارکت و توسعه سیاسی به طور ملموسی در حال شدت گرفتن است. پژوهش حاضر با این پرسش شروع شد که نقش شوراهای اسلامی در توسعه سیاسی شهرستان تایباد در خلال سال‌های ۱۳۷۸ تا ۱۳۹۲ چه بوده است؟ به دنبال آن، این فرضیه مطرح شد که شوراهای اسلامی با افزایش مشارکت مردم در انتخابات باعث توسعه سیاسی شهرستان تایباد شده است.

آن گونه که در این مقاله آمد، شوراهای اسلامی مورد تأیید ادیان آسمانی و بخصوص اسلام می‌باشد و با روحیه دموکراسی و شایسته‌سالاری حاکم امروزی تناسب دارد. این نهاد مردمی بعد از فراز و فرودهای گوناگون در ایران، قبل از مشروطه تا بعد از انقلاب اسلامی، بالاخره رسماً در سال ۱۳۷۸ پا به عرصه وجود گذاشت. اما این بار با پاره‌ای از تغییرات که طبیعت عصر جدید اقتضای آن را داشت. در ادامه مقاله بعد از بررسی مختصر توسعه سیاسی و فرآیندهای مربوط به آن به یافته‌های تحقیق و تحلیل آن‌ها پرداخته شد.

در این تحقیق انتخابات مجلس شورای اسلامی و خبرگان رهبری در شهرستان تایباد بررسی و میزان مشارکت در این انتخابات قبل و بعد از تشکیل شوراهای اسلامی را مشخص کردیم. با توجه به اینکه به عقیده بسیاری از نظریه‌پردازان حوزه سیاست، مشارکت مهمترین شاخص توسعه سیاسی می‌باشد، تحلیل مطالب مورد بررسی نشان می‌دهد شوراهای اسلامی در شهرستان تایباد با افزایش حضور مردم در انتخابات و بالاتر بردن مشارکت سیاسی در توسعه سیاسی این شهرستان نقش مثبت و چشمگیری داشته‌اند.

تشکیل شوراهای اسلامی در آخر دهه ۱۳۷۰ می‌تواند دلیل گشایش فضای سیاسی و فرهنگی جامعه ایران تبیین شود که امکان طرح مطالبات محلی، قومی و مذهبی را در سطح جامعه ایران فراهم نمود. شوراهای اسلامی از زیرزمینی و رادیکالیزه شدن خواسته‌ها جلوگیری کرده و امکان طرح آن‌ها را در فضای مسالمت آمیز مهیا می‌سازد. مطرح شدن مطالبات قومی و مذهبی نباید به‌عنوان تهدید تلقی شود چرا که طرح این گونه مسائل در فضای آزاد رسمی و برابر می‌تواند فرصتی برای آشنایی با مسائل اقوام و مذاهب در ایران باشد که با کمک به افزایش قدرت تشخیص حاکمیت و برخورد عاقلانه و قانونی، آسیب‌ها و خطرهای را به حداقل برساند. شوراهای اسلامی که از نظر اخلاقی و اجتماعی پسندیده هستند، پتانسیل‌های زیادی برای توسعه سیاسی بویژه جامعه ما دارند. بنابراین پیشنهاد می‌شود که هر ساله، مسؤولان امر با استفاده از یافته‌های علمی و پژوهشی و استفاده از تخصص کارشناسان مربوطه در همایش‌ها و کارگاه‌های آموزشی به آسیب‌شناسی وضعیت شوراها بپردازند و از این نهاد مردمی حمایت‌های لازم را به‌عمل آورند تا شوراهای اسلامی افق نوینی از توسعه سیاسی فراروی ما قراردهند.

فهرست منابع

- احمد بن ابی یعقوب (۲۵۳۶). تاریخ یعقوبی، ترجمه محمد ابراهیم آیتی، ج اول، تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب.
- اداره کل امور فرهنگی و روابط عمومی مجلس شورای اسلامی (۱۳۶۴). صورت مشروح مذاکرات مجلس بررسی نهایی قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، جلد دوم، تهران: ناشر اداره کل امور فرهنگی و روابط عمومی مجلس شورای اسلامی.
- ازکیا، مصطفی (۱۳۷۴). مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی توسعه روستائی، تهران: انتشارات اطلاعات.
- بشیریه، حسین (۱۳۸۰). موانع توسعه سیاسی در ایران، چاپ دوم، تهران: گام نو.
- پوریافر، علی‌اکبر (۱۳۷۵). بررسی انتخابات پنجمین دوره مجلس شورای اسلامی استان خراسان، ج اول، مشهد: حوزه معاونت سیاسی امنیتی استانداری، دفتر امور اجتماعی و انتخابات.
- تاج‌محمدی، عبدالرحیم (۸۵-۱۳۸۴). «تایید و آثار تاریخی»، فصلنامه شماره ۱۷ و ۱۸ روزگاران از گروه تاریخ سازمان آموزش و پرورش خراسان رضوی، مشهد: سازمان چاپ و نشر نوین شرق.
- تودارو، مایکل (۱۳۷۰). توسعه اقتصادی در جهان سوم، ترجمه غلامعلی فرجادی، تهران: ناشر سازمان برنامه و بودجه (مرکز مدارک اقتصادی-اجتماعی و انتشارات).

تیموری، کاوه (۱۳۸۴). **آشنایی با شوراهای اسلامی**، چاپ پنجم، تهران: انتشارات نوآوران علم.
جعفری لنگرودی، محمد جعفر (۱۳۷۲). **ترمینولوژی حقوق**، چاپ ششم، تهران: انتشارات گنج دانش.
جعفری، محمدتقی (۱۳۷۸). **شورا و مسؤولیت**، گردآوری محمدرضا جوادی، قم: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.

جهانیان، رمضان (۱۳۸۸). **مدیریت مشارکتی رویکردی نوین در اداره سازمان‌ها**، چاپ اول، کرج: سرافراز.

خاکسار، محمدولی و موسوی‌نژاد، سیداحمد (۱۳۸۵). **نتایج تفصیلی چهارمین دوره انتخابات مجلس خبرگان رهبری استان خراسان رضوی**، مشهد: استانداری خراسان رضوی، حوزه معاونت سیاسی اجتماعی، اداره کل امور اجتماعی و انتخابات.

خانی، فضیله (۱۳۸۵). **جنسیت و توسعه**، تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
دانش‌بیان، محمود (۱۳۹۲). **نقش دهیاری‌ها در فرآیند توسعه سیاسی روستاهای استان خراسان رضوی در سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۲**، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه آزاد مشهد.

دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۷۷). **لغت نامه**، جلد نهم، تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
رحیمی، حسین و بیدخوری، علیرضا (۱۳۹۱). **نقش مشارکت در توسعه منطقه‌ای**، مشهد: سخن گستر.
رفیعی، منصوره (۱۳۶۲). **انجمن (ارگان انجمن ایالتی آذربایجان)**، تهران: نشر تاریخ ایران.
زرگری نژاد، غلامحسین (۱۳۷۸). **تاریخ صدر اسلام (عصر نبوت)**، تهران: سمت.
سبحانی، جعفر (۱۳۶۳). **فروغ ابدیت**، ج اول، قم: نشر دانش اسلامی.

ستاد انتخابات خراسان رضوی (۱۳۹۲). **گزارش عملکرد یازدهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری و چهارمین دوره شوراهای اسلامی**، مشهد: گروه انتخابات، هنوز صحافی و تدوین نشده.

سلطنتی سرابی، علی (۱۳۸۷). **نتایج تفصیلی هشتمین دوره انتخابات مجلس شورای اسلامی**، مشهد: استانداری خراسان رضوی، حوزه معاونت سیاسی، اداره کل امور سیاسی و انتخابات، گروه انتخابات.
سهرابی، محمد (۱۳۷۷). **حقوق و سیاست در قرآن**، ج اول، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(ره).

سیف‌زاده، سیدحسین (۱۳۷۳). **نظریه‌های مختلف درباره راه‌های گوناگون نوسازی و دگرگونی سیاسی**، چاپ دوم، تهران: نشر قومس

صابری‌فر، رستم (۱۳۸۴). **جغرافیای تاریخی باخرز و تایباد**، همدان: نور علم.

_____ نقش شوراهای اسلامی در توسعه سیاسی شهرستان‌ها در سال‌های...

- قوام، عبدالعلی (۱۳۷۳). **توسعه سیاسی و تحول اداری**، چاپ دوم. تهران: قومس.
- کرمی، علی؛ علی‌آبادی، مسعود و موسوی نژاد، سیداحمد (۱۳۷۹). **نتایج تفصیلی ششمین دوره انتخابات مجلس شورای اسلامی در استان خراسان**، مشهد: استانداری خراسان، حوزه معاونت سیاسی و اجتماعی، اداره کل امور اجتماعی و انتخابات، گروه انتخابات و شوراها.
- کرمی، علی؛ علی‌آبادی، مسعود و رحیمی (۱۳۷۷). **نتایج تفصیلی سومین دوره انتخابات خبرگان در استان خراسان**، مشهد: استانداری خراسان، حوزه معاونت سیاسی اجتماعی، دفتر امور اجتماعی و انتخابات، گروه انتخابات.
- گروه دموکراسی کرسی حقوق بشر، صلح و دموکراسی یونسکو دانشگاه شهید بهشتی (۱۳۸۹). **شوراهای اسلامی نگاهی به یک دهه تجربه**، تهران: مؤسسه انتشارات دادگستر.
- محمد میرزایی، مرتضی (۱۳۸۱). **تراژدی شوراها**، تهران: انتشارات روزنه.
- مرصوسی، نفیسه و بهرامی پاوه، رحمت‌اله (۱۳۹۰). **توسعه پایدار روستایی**، تهران: دانشگاه پیام نور.
- معین، محمد (۱۳۸۲). **فرهنگ معین**، تهران: زرین.
- مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۴). **تفسیر نمونه**، ج ۱۲ و ۱۹، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- مک لگان، پاتریشیا و نل، کریستو (۱۳۷۷). **عصر مشارکت**، چاپ اول، ترجمه مصطفی اسلامیه، تهران: دفتر نشر پژوهش‌های فرهنگی.
- منصور، جهانگیر (۱۳۹۳). **قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران**، تهران: نشر دوران.
- موسوی‌الخمینی، امام روح‌اله (۱۳۶۱). **صحیفه نور**، جلد ششم، انتشارات شرکت سهامی چاپخانه وزارت ارشاد اسلامی.

